

Het RSG dyslexiebeleidsplan

augustus 2014 - 2017

Dyslexiebeleid RSG Ter Apel 2014-2017

Inhoud:

1. Inleiding
2. Schoolbeleid voor dyslexie
3. Wat is dyslexie?
4. Signalering en doorverwijzing
5. Sociaal-emotionele ondersteuning in de lessen
6. Pedagogisch-didactische ondersteuning tijdens de les
7. Vakspecifieke ondersteuning Nederlands
8. Vakspecifieke ondersteuning moderne vreemde talen
9. Aanpassing van het onderwijs: compenserende faciliteiten en dispensaties
10. Ondersteuning buiten de lessen
11. Wet- en regelgeving
12. Ouders en school

Bijlagen

Nelleke van de Wege, dyslexiecoördinator

Marjan Wierenga, taalcoördinator

Henk Tieben, MT- lid

1 INLEIDING

De ondersteuning van dyslectische leerlingen is een continu proces dat door maatschappelijke veranderingen om aanpassingen vraagt. Veranderingen als: de gewijzigde exameneisen, de toepassing van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte zowel in basis- als in voortgezet onderwijs (2009), de invoering van de vergoede diagnostiek en behandeling voor leerlingen in het basisonderwijs, de voortschrijdende ontwikkeling van ondersteunende technologie.

Vanwege bovenstaande ontwikkelingen is vanuit het Masterplan Dyslexie in 2011 besloten het *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs* te herzien en als gevolg hiervan ook het dyslexiebeleid van de RSG Ter Apel.

Het RSG-dyslexiebeleid is een middel om de volgende doelen te bereiken:

- Dyslectische leerlingen kunnen die opleiding volgen waartoe ze op basis van hun cognitieve capaciteiten in staat zijn
- Ze kunnen omgaan met hun dyslexie
- Ze vergroten hun functionele lees- en schrijfvaardigheid, zo nodig met hulpmiddelen

Vier uitgangspunten zijn noodzakelijk om deze doelen te bereiken:

1. de leerling staat centraal
2. de ondersteuning vereist een geïntegreerde aanpak
3. de ondersteuning vindt plaats gedurende de hele schoolloopbaan
4. de ondersteuning gaat uit van wat werkt bij de leerling en wat een zo groot mogelijk effect heeft (economisch principe)

De leerling centraal

Dyslectische leerlingen staan in de begeleiding steeds centraal. Belangrijke vragen zijn: Wat heeft deze leerling nodig? Ondersteuning heeft kans van slagen als de leerling medezeggenschap heeft. De ondersteuning moet aansluiten bij zijn eigen doelstellingen en behoeften. Dit betekent in de praktijk dat de school samen met een leerling en de ouders nagaat, wat hij nodig heeft om zo min mogelijk hinder te ondervinden van zijn problemen. De school geeft hierbij aan welke begeleiding en faciliteiten wel of niet mogelijk zijn.

Een geïntegreerde aanpak

Een dyslectische leerling heeft ondersteuning nodig daar waar de gevolgen van dyslexie hem belemmeren: bij het volgen van lessen, tijdens proefwerken en examens en bij het maken van huiswerk. Dat betekent dat docenten zo veel mogelijk binnen de lessen leerlingen begeleiden; dat er een goede afstemming is tussen docenten, zorgspecialisten en directie en tussen leerling, ouders en school.

Met ondersteuning in de lessen is de meeste winst te behalen. Veel dyslectische leerlingen hebben ook behoefte aan: extra instructie tijdens de les, meer tijd bij

een proefwerk, aangepaste spellingbeoordeling of het gebruik van een laptop met tekst-naar-spraaksoftware.

Ondersteuning gedurende de hele schoolloopbaan

Op de RSG Ter Apel krijgen de dyslectische leerlingen in de brugklas uitgebreid dyslexiebegeleiding. Afhankelijk van de behoefte wordt deze voortgezet in het vervolgtraject. Bij daling van de cijfers kan bijvoorbeeld door een interview met de leerling te houden een aanpassing van de ondersteuning noodzakelijk zijn.

Economisch principe

Ondersteuning moet gericht zijn op maximaal resultaat. Ondersteuning richt zich dus niet op kennis en vaardigheden die geen of weinig effect hebben op de doelen die de dyslectische leerling zich gesteld heeft.

Voor alle hoofdstukken zijn voorbeelden en toelichtingen te vinden in het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs (www.masterplandyslexie.nl).

2 SCHOOLBELEID VOOR DYSLEXIE

Het RSG dyslexiebeleid hangt nauw samen met het taalbeleid en het zorgbeleid van de school. Het taalbeleid richt zich in principe op alle leerlingen en is terug te zien in de manier waarop taal een plek krijgt binnen het hele curriculum van de school. Het zorgbeleid richt zich op sociaal-emotionele- en leerproblemen van individuele leerlingen. Het dyslexiebeleid bevindt zich op het raakpunt van beide en beschrijft welke specifieke ondersteuning de school biedt aan dyslectische leerlingen, in aanvulling op de algemene aandacht voor taal vanuit het taalbeleid.

Het ligt daarom voor de hand dat het dyslexiebeleid een geïntegreerd onderdeel is van het taalbeleid en het zorgbeleid. In het dyslexiebeleidsplan legt de RSG vast hoe zij de ondersteuning van dyslectische leerlingen vormgeeft.

Het RSG dyslexiebeleidsplan

Het RSG dyslexiebeleidsplan beschrijft de kaders en afspraken die richting en steun geven aan het handelen van docenten/mentoren en de zorgspecialist in de dagelijkse praktijk. Het is een 'levend' document dat iedereen gemakkelijk moet kunnen en vooral ook willen raadplegen. Beleid is voortdurend in ontwikkeling.

Nieuwe inzichten of ontwikkelingen als de strengere exameneisen geven aanleiding om de afspraken daarop aan te passen. Het dyslexiebeleidsplan moet dan ook eenvoudig bij te stellen zijn. Dit gebeurt door vaste procedures, zoals de afspraken of de richtlijnen voor spellingbeoordeling, in bijlagen op te nemen.

Dyslexie beleidsontwikkeling

De RSG heeft in het schooljaar 2014-2015 een goed werkend dyslexiebeleidsplan waarin voor medewerkers, leerlingen en ouders duidelijk is beschreven welke begeleiding, ondersteuning en faciliteiten worden geboden op de RSG. Voor alle leerlingen met een dyslexieverklaring en een hulpvraag wordt vanaf 2014-2015 een ontwikkelingsperspectief (OPP, was HP-handelingsplan) geschreven door de dyslexiecoördinator in samenspraak met de orthopedagoog.

Om te zorgen voor transparantie zal dyslexie jaarlijks op de agenda van de teamvergadering en sectievergadering worden geplaatst. De taalcoördinator is verantwoordelijk voor de inhoud van het agendapunt.

De bijlagen van het dyslexiebeleidsplan worden jaarlijks geëvalueerd en eventueel aangepast door de taalcoördinator na overleg in de werkgroep taal. Daarna worden de aangepaste bijlagen besproken/geaccordeerd in het MT en in de (P)MR.

De RSG heeft een klankbordgroep in het leven geroepen van ouders van dyslectische leerlingen. Daarin kunnen ouders van dyslectische leerlingen worden geïnformeerd en meedenken over het dyslexiebeleidsplan van de RSG of de veranderingen die van kracht worden. Ook kunnen ouders worden gewezen op de nieuwe zienswijzen die met dyslexie te maken hebben of bijvoorbeeld nieuwe ICT-mogelijkheden voor de leerlingen. Samen met de dyslexiecoördinator, de portefeuillehouder van de zorg en een aantal ouders wordt jaarlijks een bijeenkomst georganiseerd waarin o.a. gesproken wordt over problemen die ouders en leerlingen ervaren in de uitvoering van het dyslexiebeleid van de RSG. Tenminste één keer per

jaar wordt er een contactavond georganiseerd. Met de verkregen informatie kan de dyslexiecoördinator acties uitzetten om het dyslexiebeleidsplan beter te laten werken.

3 WAT IS DYSLEXIE?

Definitie van dyslexie

‘Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau’ (Stichting Dyslexie Nederland, 2008).

Verklaringen voor dyslexie

De precieze oorzaak van dyslexie is wetenschappelijk nog niet aangetoond, maar over een aantal verklaringen bestaat een brede consensus.

Comorbiditeit

Dyslexie kan samengaan met andere stoornissen. Deze zogeheten comorbiditeit heeft consequenties voor de leerling en voor de manier waarop met de leerling dient te worden omgegaan (Van der Leij, 2003).

Gevolgen voor het leren

Dyslexie heeft consequenties voor alle vakken die een beroep doen op functioneel lezen en schrijven.

Er bestaan geen specifieke ‘dyslectische’ fouten. In onderstaand schema staat een overzicht van gevolgen van dyslexie voor het leren. Van welke gevolgen bij een individuele leerling sprake is, zal samen met de leerling uitgezocht moeten worden. Dit gebeurt deels tijdens het diagnostisch onderzoek door de GZ-psycholoog, maar ook binnen school in samenspraak met de zorgspecialist.

Mogelijke gevolgen van dyslexie voor het leren

Lezen	• Traag en niet accuraat(hardop) lezen,ook bekende woorden worden niet altijd vlot en goed gelezen • Het weglaten en/of toevoegen van woorden • Omdat het technisch lezen te veel aandacht vraagt,is er soms te weinig aandachtscapaciteit over voor tekstbegrip • Omdat lezen zoveel tijd en inspanning kost,leveren vooral lange teksten problemen op
Spellen	• Veel spelfouten,zowel in complexe als in alledaagse,eenvoudige woorden • Bij onbekende spellingen onvoldoende kunnen terugvallen op een adequate strategie(regelstrategie,inprentstrategie,luisterstrategie) • Bij onbekende spellingen onvoldoende kunnen terugvallen op het analyseren van woorden in(bekende) woorddelen en afzonderlijke letters

	• Weinig inzicht in woordopbouw. Dit kan zich uiten in: - Moeite met het herkennen van delen uit woorden die hetzelfde zijn, waardoor het lezen en spellen trager en met meer fouten gaat (bijv. morfeem-<i>heid</i> zit zowel in <i>schoonheid</i> als in <i>wijsheid</i>) - Moeite met het leggen van de relatie tussen spelling, grammatica en betekenis waardoor er spelfouten gemaakt worden (bijv. <i>verkeerd-verkeert; hei-hij; grote-grootte</i>)
Leren/Algemeen	• Problemen met het leren en lezen van losse woorden (zonder context) • Woordvindingsproblemen • Doordat het lezen zoveel aandacht vraagt, te weinig aandachtscapaciteit voor het volgen van de tekststructuur, waardoor de rode draad zoek raakt en het maken van een samenvatting moeilijk is • Het tekort aan aandachtscapaciteit kan ook leiden tot: - Niet begrijpen van complexe vragen - Niet onthouden van meervoudige instructies, terwijl ze de afzonderlijke taken wel kunnen uitvoeren - Moeite met teksten/boeken met onoverzichtelijke structuur/lay-out • Doordat het spellen van afzonderlijke woorden zoveel aandacht vraagt, te weinig aandachtscapaciteit bij het schrijven waardoor het aanbrengen van een tekststructuur en een heldere lay-out moeilijk is • Door te weinig lezen blijft de woordenschat soms beperkt • Afname van tempo en nauwkeurigheid als er 'onder druk' gewerkt moet worden (proefwerken, schoolonderzoeken, examens) • Door niet-nauwkeurig lezen problemen met het maken van multiple choice-toetsen, waar kleine verschillen in antwoorden vaak cruciaal zijn • Moeite met het maken van aantekeningen, tijdens het luisteren • Moeite met het (snel) opschrijven van informatie die wordt gedicteerd door de leerkracht • Moeite hebben (en fouten maken) bij het overnemen van aantekeningen van het (digi)bord • Fouten maken of fouten over het hoofd zien bij het zelf corrigeren van oefeningen tijdens klassikale besprekingen • Moeite met het onthouden of ophalen van namen/begrippen uit het geheugen (denk aan jaartallen bij geschiedenis en topografie bij aardrijkskunde)

Spreken/Luisternen	• Moeite met onthouden van uitspraak van woorden/klanken • Moeite met het verstaan van 'snelle'spraak • Moeite met luisteroefeningen, omdat de woorden en klanken niet goed worden verwerkt • Moeite met luisteroefeningen vanwege gebrek aan tijd, omdat het lezen van de vraag en opschrijven van het antwoord meer tijd kost dan de gegeven tijd
Moderne vreemde talen	• Moeite met het onthouden van geleerde woorden. er is onvoldoende resultaat van intensief oefenen. Dit werkt door in alle overige vaardigheden (spreken, luisteren, begrijpend lezen en schrijven) in de moderne vreemde talen • Moeite met het aanleren van nieuwe klank-tekenkoppelingen waardoor ze zich de uitspraak moeilijk eigen maken • Moeite met het verstaan van 'snelle'spraak van moedertaalsprekers in de moderne vreemde talen. • Moeite met spellen • Moeite met afleiden van woordbetekenissen en spellingen, doordat er weinig inzicht in woordopbouw is • Moeite met het herkennen van delen uit woorden die hetzelfde zijn, waardoor het lezen en spellen trager en met meer fouten gaat (bijv. <i>jour</i> zit zowel in <i>aujourd'hui</i> als in <i>toujours</i> en <i>journal</i>) • Moeite met het leggen van de relatie tussen spelling, grammatica en betekenis, waardoor er spelfouten gemaakt worden (bijv. <i>enemys</i> i.p.v. <i>enemies</i>; <i>Hande</i> i.p.v. <i>Hände</i>; <i>tu pense</i> i.p.v. <i>tu penses</i>). • Gebruik van de Nederlandse spelling bij het schrijven in de moderne vreemde talen
Taak- en werkhouding	• Ongestructureerd, inadequaat en/of vluchtig taakgedrag en werkhouding • Moeite met plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen • Onvoldoende werkverzorging • Onvoldoende metacognitieve vaardigheden voor zelfsturing • Inadequate leerstijlen • Onvoldoende of tanend doorzettingsvermogen

4 SIGNALERING EN DOORVERWIJZING

Procedure signalering dyslexie en ondersteuning van dyslectische leerlingen.

De standaardtoetsen worden in de eerste weken in het eerste leerjaar afgenomen voor alle leerlingen en daarna geïnterpreteerd. (zie *bijlage 1: procedure signalering dyslexie*) De orthopedagoog kijkt naar de normen en signaleert leerlingen die vermoedelijk dyslectisch zijn.

In dat geval, krijgen deze leerlingen een half jaar ondersteuning en bij deze leerlingen worden daarna weer de signaleringstesten herhaald en volgt eventueel een diagnostisch onderzoek.

Na de diagnostiek door de orthopedagoog volgt een intakegesprek met de leerling en de ouders en alleen na het afgeven van een dyslexieverklaring volgt de leerling ondersteuningslessen voor dyslectische leerlingen.

Voor leerlingen die later instromen (gedurende het 1^e leerjaar of in hogere klassen) geldt dat leerlingen bij vermoeden van dyslexie door de dyslexiebegeleiders individueel worden gescreend op dyslexie. Daarna wordt de standaard ondersteuning toegepast, alleen kan dit ook individueel worden uitgevoerd.

5 SOCIAAL-EMOTIONELE ONDERSTEUNING IN DE LESSEN

De sociaal-emotionele conditie van een leerling en zijn leerresultaten beïnvloeden elkaar wederzijds. Docenten en mentoren kunnen leerlingen op beide terreinen ondersteuning bieden door enerzijds de psychosociale ontwikkeling van leerlingen positief te beïnvloeden en anderzijds de leerlingen in staat te stellen optimaal van het onderwijs te profiteren door hun pedagogisch-didactisch handelen (zie hoofdstuk 6).

Psychologische basisbehoeften

Docenten kunnen dyslectische leerlingen leren omgaan met de negatieve gevolgen van dyslexie op leerresultaten en zij kunnen de zelfwaardering versterken door ervoor te zorgen dat een leerling aan de drie psychologische basisbehoeften die iedereen eigen zijn, kan voldoen: de behoefte aan *relatie*, de behoefte aan *competentie* en de behoefte aan *autonomie*.

Bevorderen van de psychosociale ontwikkeling

Om de psychosociale ontwikkeling van leerlingen te ondersteunen, moet een docent basaal vertrouwen in leerlingen hebben en hen ondersteunen en uitdagen (Loonstra & Schalkwijk, 1999). Tevens moet hij hoge verwachtingen hebben. Vanuit zijn vertrouwen en verwachtingen kan hij de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen bevorderen door:

- dyslexie als handicap te accepteren;
- te investeren in zijn relatie met de leerling.

Accepteer dyslexie als handicap

Om dyslexie te kunnen accepteren, moeten zowel docenten als medeleerlingen weten wat dyslexie is en welke verschijnselen ermee samenhangen. Pas dan zullen dyslectische leerlingen durven uitkomen voor hun problemen, een gevoel van eigenwaarde ontwikkelen en minder risico lopen gepest te worden.

Eveneens voorkomt goede informatie over dyslexie, dat docenten onbegrip tonen voor problemen van dyslectici. Een docent die op de hoogte is, zal nooit zeggen: "Maar voor die woordbetekenissen had je toch een voldoende kunnen hebben, dat heeft toch niets met dyslexie te maken".

Investeer in de relatie met een leerling

Het is belangrijk dat een docent openlijk begrip toont voor leerlingen en een vertrouwensband met hen opbouwt. Dit leidt tot een onderwijsklimaat waarin het voor leerlingen en docent prettig werken is. Dit kan op verschillende manieren en op talloze momenten in een les.

6 PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE ONDERSTEUNING TIJDENS DE LES

Docenten kunnen door hun pedagogisch-didactisch handelen ervoor zorgen dat leerlingen zo min mogelijk belemmerd worden door de gevolgen van dyslexie. Op de dyslexiekaart (*bijlage 2 en/of 3: dyslexiekaart*) komen faciliteiten te staan die nodig zijn voor de leerling in relatie tot de pedagogisch-didactische ondersteuning tijdens de les.

Het grootste deel in hoofdstuk 6 van het protocol dyslexie voorgezet onderwijs bestaat uit suggesties die uitvoerbaar zijn bij alle vakken t.a.v.:

- Voorbereiding van de les
- Introductie op de les
- Huiswerk en toetsen bespreken
- Presentatie leerstof
- Verwerking leerstof/uitvoering taken
- Leerlingen laten samenwerken
- Reflectie op taakaanpak en strategieën
- Vragen stellen
- Feedback geven
- Huiswerk opgeven
- Toetsen
- Beoordeling van toetsen

- Toegankelijkheid van lesmateriaal

Specifieke suggesties voor het vak muziek staan in paragraaf 6.6.

7 VAKSPECIFIEKE ONDERSTEUNING NEDERLANDS

Hoofdstuk zeven van het protocol dyslexie voortgezet onderwijs is een werkdocument voor docenten Nederlands. Het biedt suggesties voor pedagogisch-didactisch handelen om dyslectische leerlingen te ondersteunen in de les. Op de dyslexiekaart komen faciliteiten te staan die nodig zijn voor de leerling in relatie tot de vakspecifieke ondersteuning Nederlands tijdens de les.

Er staan suggesties voor:

- Woordenschatuitbreiding
- Technisch lezen en leren stimuleren
- Begrijpend lezen
- Spelling
- Grammatica
- Schrijven
- Beoordeling van toetsen

8 VAKSPECIFIEKE ONDERSTEUNING MODERNE VREEMDE TALEN

Dit hoofdstuk is een werkdocument voor docenten moderne vreemde talen. Het biedt docenten suggesties voor pedagogisch-didactisch handelen om dyslectische leerlingen te ondersteunen in de les. Alle voorbeelden en toelichtingen zijn te vinden in het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs.

Op de dyslexiekaart komen faciliteiten te staan die nodig zijn voor de leerling in relatie tot de vakspecifieke ondersteuning moderne vreemde talen tijdens de les. In hoofdstuk 8 van het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs worden de volgende onderdelen uitgebreid besproken en worden pedagogisch-didactische suggesties aangegeven:

- Algemene handreiking
- Woorden leren
- Uitspraak
- Spelling
- Grammatica
- Technisch lezen
- Begrijpend lezen
- Schrijven
- Spreek- en luistervaardigheid
- Beoordeling van toetsen

9 AANPASSING VAN HET ONDERWIJS: COMPENSERENDE FACILITEITEN EN DISPENSATIES

Ondersteunende technologie vermindert de hinder die een leerling ondervindt van zijn lage niveau van vaardigheden als technisch lezen en spellen. Tevens bevordert deze zijn zelfredzaamheid binnen en buiten de school.

Algemene opmerkingen

Scholen zijn verplicht aanpassingen die een leerling met een beperking vraagt, te realiseren op basis van de wet *Gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte*. Aanbevelingen voor compenserende faciliteiten staan in de dyslexieverklaring.

Compenserende aanpassingen

Compenserende aanpassingen die belemmeringen door dyslexie kunnen verminderen, hebben betrekking op lezen, schrijven, toetsing en beoordeling. Eén aanpassing is overstijgend en telt voor alle vaardigheden en situaties: tijdverlenging. De ontwikkelingen op het terrein van ondersteunende technologie gaan zeer snel.

Lezen

Wanneer teksten voorgelezen worden, kunnen leerlingen al luisterend hun aandacht direct richten op de inhoud van de tekst. Aandacht die zij, wanneer zij zelf lezen, moeten verdelen tussen de techniek van het lezen – het decoderen – en de inhoud. Daarnaast hoort de leerling bij de moderne vreemde talen steeds de juiste uitspraak van woorden. De RSG hanteert

- a. studieboeken met de leesvorm Daisy;
- b. studieboeken met de leesvorm KES (Kurzweil Educational Systems).

Schrijven

Om problemen met schrijven te compenseren, moeten aanpassingen ervoor zorgen dat de aandacht van de leerling optimaal op de inhoud gericht kan zijn. Zonder hulpmiddelen gaat vaak veel aandacht in de spelling van woorden zitten en dat gaat ten koste van de inhoud, zowel van structuur en stijl als van grammaticale correctheid. Daarnaast kunnen in geval van een slecht handschrift hulpmiddelen

nodig zijn om de leesbaarheid te verhogen. Veel doorhalingen of verbeteringen belemmeren de leesbaarheid niet alleen voor de leerling, maar ook voor anderen. De RSG hanteert aanpassingen met betrekking tot:

- leesbaarheid
- spelling
- structuur, stijl en grammaticale correctheid
- handschrift en typevaardigheid

Dat houdt in dat sommige dyslecten met laptops werken en middels Word of Kurzweil (spelling- en grammaticacontrole, woordvoorspellers, voorleesfunctie) worden ondersteund.

Toetsing en beoordeling

Om het leerproces bij de dyslectische leerlingen niet te frustreren is het van belang om in de niet-examenklassen de spelfouten anders te berekenen (*zie bijlage 4 toetsing en beoordeling*). Wel moeten de leerlingen gewezen worden op hun spelfouten (corrigeren) en op het feit dat de betreffende compensatieregel in het examenjaar niet geldt.

Bij de schoolexamens vervalt de aftrekregeling voor spelfouten omdat er geen verschil gemaakt mag worden in exameneisen, alleen in de manier waarop de leerling het examen maakt.

Dispenserende aanpassingen

Aanpassingen in de vorm van dispensaties betekent dat een leerling wordt vrijgesteld van bepaalde geldende eisen. Bij het vaststellen van dispensaties moet het toekomstperspectief van de leerling centraal staan. Voor taken die de leerling bij het eindexamen of in een vervolgopleiding uit moet kunnen voeren, mag een school geen dispensatie verlenen. Mogelijkheden voor dispensaties zijn:

- vrijstelling van voorleesbeurten
- vrijstelling van spellingtoetsen (echter niet wanneer deze in schoolexamen zitten)
- de omvang (hoeveelheid en/of moeilijkheidsgraad) van de boekenlijst verminderen
- vrijstelling van Duits of Frans in de onderbouw van het vmbo. In bijzondere gevallen kan vrijstelling verleend worden op het havo/vwo. Zie hoofdstuk 11 *Wet-en regelgeving*

In de eerste drie gevallen dient dat op de dyslexiekaart te staan. In het laatste geval – het gaat hier om zeer uitzonderlijke situaties - beslist de rector. Mocht een leerling in aanmerking komen voor ontheffing van een taal, dan kan hij of zij een schriftelijk verzoek daartoe indienen bij de rector. Het verzoek moet ondersteund zijn door een deskundigenverklaring waaruit blijkt dat de leerling in uitzonderlijke mate hinder

ondervindt van zijn/haar dyslexie. Het verzoek dient eerst besproken te zijn met de zorgcoördinator van de school. De rector zal in samenspraak met het zorgteam tot een uitspraak komen. Gaat de leerling niet akkoord met de uitspraak van de rector dan kan de bezwarencommissie van de school om een uitspraak gevraagd worden. De tijd die vrijkomt door een vrijstelling, moet altijd adequaat ingevuld worden met andere opdrachten en/of vakken.

Welke aanpassingen zijn toegestaan bij het examen

Op basis van artikel 55 van het Examenbesluit hebben dyslectische leerlingen tijdens het eindexamen recht op 30 minuten verlenging. Andere aanpassingen kunnen alleen worden toegestaan wanneer ze in het rapport van de GZ-psycholoog genoemd zijn of wanneer ze bij de voorstellen van de GZ-psycholoog aansluiten. De aanpassingen die in dit hoofdstuk worden beschreven, zijn bijna allemaal toegestaan bij het schoolexamen (SE) en het Centraal Examen (CE). Aangepaste beoordelingen spelling zijn echter bij het schoolexamen niet toegestaan; bij het schoolexamen bepaalt de betreffende sectie zelf in welke mate spelling meeweegt bij de correctie. De school mag daarbij geen uitzondering maken voor dyslectische leerlingen: de correctievoorschriften gelden voor alle leerlingen (zie paragraaf 11.1.4 Spellingcorrectie). Wel kan de dyslectische leerling gebruikmaken van een tekstverwerker met spellingcontrole, uitgezonderd specifieke spellingtoetsen. De directeur van de school meldt aan de inspectie welke leerlingen aangepast examen doen en op welke wijze zij dat doen.

Dyslexiekaart

Toegekende aanpassingen staan vermeld op de dyslexiekaart van de leerling. Op de kaart staat vermeld van wanneer tot wanneer deze geldig is. Regelmatig neemt de dyslexiecoördinator met de leerling door wat de effecten van de aanpassingen zijn. Op basis daarvan kunnen zij worden bijgesteld. Op de kaart kunnen de verplichtingen opgenomen worden die de school een leerling oplegt. De dyslexiekaart is in Magister via het kwadrant van de leerling in te zien.

10 ONDERSTEUNING BUITEN DE LESSEN

Ondersteuning tijdens de lessen behoort tot de reguliere inspanningsverplichting van de school. Ondersteuning buiten de lessen is afhankelijk van de omstandigheden en mogelijkheden van de school.

Als de ondersteuning die docenten tijdens de lessen bieden (tijdelijk) niet toereikend is voor het behalen van voldoende leerresultaten, sociaal-emotioneel welbevinden, zelfstandigheid en weerbaarheid, kunnen kortdurende taakgerichte trainingen en regelmatige coaching of counseling een oplossing bieden.

Taakgerichte training

Uitgangspunten van taakgerichte trainingen

Een taakgerichte training is een onderdeel van de totale begeleiding van dyslectische leerlingen. Het is een aanvulling op de ondersteuning in de lessen, inclusief de speciaal op de leerling afgestemde maatregelen. Een taakgerichte training richt zich op verbetering van taken en vaardigheden die een leerling onvoldoende beheerst.

Toelatingscriteria voor taakgerichte trainingen

De ondersteuningsbehoefte van de dyslectische leerling waarover overeenstemming is bereikt tijdens de intake- en coachgesprekken met de dyslexiecoördinator en/of zorgcoördinator. De taakgerichte trainingen kunnen zich richten op:

- technisch lezen
- begrijpend lezen
- schrijven
- spellen
- studievaardigheden
- gebruik van ondersteunende technologie
- of een combinatie van bovengenoemde taken

Taakgerichte ondersteuning en motivatie

Om ook cognitieve gedragsverandering tot stand te brengen kan de dyslexiecoördinator de volgende activiteiten initiëren:

- laat de leerling mede het doel van de training bepalen

- leg de keuze van de leerstrategie bij de leerling
- laat de leerling het doel evalueren

Tijdens de taakgerichte training wordt aandacht gegeven aan emotie en motivatie door bijvoorbeeld:

- emoties te bespreken
- aanpakgedrag te analyseren
- aandacht te schenken aan product, proces en beleving
- succeservaringen te bieden
- motivatieregulerende strategieën aan te reiken

11 WET- EN REGELGEVING

Voor leerlingen met dyslexie kan het nodig zijn dat ze gebruikmaken van hulpmiddelen of faciliteiten om het onderwijs op hun eigen niveau te volgen. In sommige gevallen is het nodig ontheffing te verlenen voor delen van het onderwijsprogramma of de inhoud van het onderwijsprogramma aan te passen.

Ontheffingen of vrijstellingen zijn maar heel beperkt mogelijk. Zo wordt er nooit ontheffing gegeven van het afleggen van examen in Engels in het voortgezet onderwijs. Een uitzondering op deze regel is de mogelijkheid voor scholen om leerlingen met dyslexie op het vwo vrij te stellen van het examen in de tweede moderne vreemde taal. Ontheffingen zijn, gezien het maatschappelijk belang van talen, niet gewenst en ook niet noodzakelijk, omdat er veel mogelijkheden zijn om met inachtneming van de eisen in het onderwijs en in de wijze van examinering rekening te houden met de mogelijkheden van de leerling met een beperking.

De wetten en regels in dit hoofdstuk gaan over de kaders en uitgangspunten bij het toestaan van hulpmiddelen en faciliteiten, het doen van aanpassingen of verlenen van vrijstellingen. Kortom, wat mag wel en wat niet?

Hieronder volgt een beknopt overzicht van wetten die een grondslag vormen voor dit dyslexiebeleidsplan:

Het eindexamenbesluit VO

Een belangrijk onderdeel van het wettelijk kader vormt artikel 55 van het Eindexamenbesluit VO (zie www.examenblad.nl > algemeen). Lid 1 van dit artikel luidt als volgt.

Artikel 55

1. De directeur kan toestaan dat een gehandicapte kandidaat het examen geheel of gedeeltelijk aflegt op een wijze die is aangepast aan de mogelijkheden van die kandidaat. In dat geval bepaalt de directeur de wijze waarop het examen zal worden afgelegd, met dien verstande dat aan de overige bepalingen in dit besluit wordt voldaan. Hij doet hiervan zo spoedig mogelijk mededeling aan de inspectie.

Het gaat hier om aanpassingen als tijdverlenging, auditieve ondersteuning, lettertype en – grootte, spellingcontrole en andere condities die in de formele dyslexieverklaring zijn aangegeven.

Aanpassingen melden

De directie van de school besluit binnen de kaders van de wet over een aangepaste afname van het eindexamen en eventuele aanpassingen of vrijstellingen in het onderwijsprogramma. De onderwijsinspectie hoeft hiervoor geen toestemming te verlenen. Wel moet de directie de aanpassingen bij de inspectie melden en onderbouwen op basis van het dossier van de leerling.

Een Daisy- of spraaksynthese-cd moet uiterlijk 1 november voorafgaand aan het eindexamen worden besteld bij DUO (duo@examens.nl) via een speciaal formulier.

De dyslexieverklaring

De school moet de aanpassingen kunnen onderbouwen met een officiële dyslexieverklaring afgegeven door een GZ-psycholoog (zie hoofdstuk 4). Voor verlenging van de examentijd met maximaal 30 minuten hoeft de dyslexieverklaring geen aparte vermelding te bevatten. De vaststelling dat de betreffende leerling dyslexie heeft, is daarvoor voldoende.

Hoewel een dyslexieverklaring altijd geldig blijft, is het belangrijk om het begeleidingsadvies te laten herzien wanneer de omstandigheden voor een leerling veranderen, bijvoorbeeld bij de overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs, of wanneer er nieuwe inzichten of ontwikkelingen zijn in de ondersteuningsmogelijkheden.

Wet gelijke behandeling

Met ingang van 1 augustus 2009 is de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) ook van toepassing op het basis- en het voortgezet onderwijs. Op basis van deze wet (artikel 5b, in samenhang met artikel 1) is het verboden om onderscheid te maken bij het verlenen van toegang tot onderwijs, bij het aanbieden van onderwijs, bij het afnemen van toetsen en bij het afsluiten van onderwijs. 'Verbod op onderscheid' betekent dat scholen verplicht zijn tot doeltreffende aanpassing als (de ouders van) een leerling met een beperking hierom (vragen) vraagt.

Inrichtingsbesluit WVO

Vrijstellingen voor de tweede moderne vreemde taal staan in deze wet omschreven. De mogelijkheden om ontheffing te verlenen voor de tweede moderne vreemde taal verschillen per schoolsoort, per leerjaar of per leerweg (vmbo).

Ook voor vrijstellingen is het de verantwoordelijkheid van de school om per geval de mogelijkheden te bekijken.

Ten slotte

Een toelichting op deze wetten wordt uitgebreid behandeld in het Protocol Dyslexie VO. Deze wetgeving vormt het kader voor de volgende taken, die elders in dit dyslexiebeleid zijn opgenomen.

Taken voor de directieleden

- Meld de gewenste aanpassingen bij de Inspectie voor het Onderwijs.
- Vraag voor 1 november de aangepaste examens aan.
- Ga na voor welke leerlingen vrijstellingen wenselijk en mogelijk zijn.

Taken voor het middenmanagement/de werkgroep

- Ga tijdig na welke leerlingen aanpassingen nodig hebben bij de afname van het examen.
- Zorg ervoor dat in het dossier van de leerling een dyslexieverklaring zit waar de gewenste aanpassingen tijdens de examens expliciet in vermeld zijn.
- Ga na voor welke leerlingen vrijstellingen wenselijk en mogelijk zijn.
- Bespreek de aanpassingen met de leerling.
- Laat leerlingen oefenen met een examen met auditieve ondersteuning.

Taken voor docenten

- Bespreek, in overleg met het middenmanagement, welke leerlingen aanpassingen nodig hebben.

12 OUDERS EN SCHOOL

Een goede ondersteuning van leerlingen met dyslexie in het voorgezet onderwijs kan niet zonder een constructieve samenwerking met de ouders van de leerling. Toch is samenwerking tussen school en ouders nog altijd geen vanzelfsprekende zaak. Dat is jammer, want samenwerking geeft alle partijen kansen. Uit onderzoek blijkt namelijk dat leerlingen van actief betrokken ouders beter presteren op school. Voor leerlingen met een leerstoornis als dyslexie is samenwerking daarom extra belangrijk. Dit hoofdstuk beschrijft hoe de samenwerking tussen school en ouders gedurende de schoolloopbaan van een leerling met dyslexie optimaal kan verlopen.

In dit hoofdstuk komen de volgende vragen aan de orde:

- _ Wat zijn de voorwaarden voor een goede samenwerking tussen school en ouders?
- _ Op welke momenten zijn er contacten tussen school en ouders?
- _ Wat mogen school en ouders op die momenten van elkaar verwachten?

Voorwaarden voor een goede samenwerking

Aan een goede samenwerking tussen school en ouders liggen een aantal voorwaarden ten grondslag.

- Beide partijen beseffen dat zij een gezamenlijk belang, eenzelfde doel voor ogen hebben.
- De school nodigt ouders nadrukkelijk uit tot een actieve rol.
- School en ouders zien elkaar als gelijkwaardige partners met elk hun eigen deskundigheid en verantwoordelijkheden. Wanneer aan deze voorwaarden wordt voldaan, is de samenwerking een vorm van educatief partnerschap (Klaassen, 2008; Beek, Van Rooijen & De Wit, 2007). Dit partnerschap ontstaat niet vanzelf. Het is een groeiproces waarvoor bij beide partners betrokkenheid en doorzettingsvermogen nodig is. In onderstaande alinea's zijn de voorwaarden verder uitgewerkt.

Gezamenlijk belang

School en ouders willen graag dat een leerling met dyslexie optimaal presteert op school en goed is voorbereid op een vervolgopleiding. Het uiteindelijke doel is dat hij in de toekomst zelfstandig kan functioneren in de samenleving en daarbij zo min mogelijk hinder ondervindt van zijn dyslexie. Vanuit dit gemeenschappelijk belang is het noodzakelijk dat ouders en school met elkaar in gesprek gaan, elkaar over en weer informeren over hun ervaringen met de leerling, over zijn achtergronden, vaardigheidsniveau, sociaal-emotionele ontwikkeling en over eerder gemaakte keuzes in de ondersteuning.

Actief betrokken

Binnen educatief partnerschap streeft de school ernaar om ouders een actieve rol te geven. Ouders zijn geen klanten/consumenten maar belanghebbenden die actief meedenken over hoe de school leerlingen met dyslexie kan ondersteunen. In de meeste gevallen zullen ouders hier graag toe bereid zijn. Ouders kunnen op verschillende manieren een actieve rol spelen. De school kan ouders echter volop

gelegenheid geven mee te denken door regelmatig tijd in te roosteren waarin zij hen uitvoerig informeert over de ondersteuning die zij leerlingen met dyslexie biedt, over de keuzes die daarin gemaakt zijn en de motivatie voor die keuzes. Daarover moeten zij van gedachten wisselen. Vanuit de gemeenschappelijke kennis die daardoor ontstaat, kunnen school en ouders samen met de leerling zoeken naar de beste ondersteuning. Dat kan ondersteuning zijn voor het volgen van het onderwijs, maar ook voor het leren omgaan met dyslexie. Dit laatste is een belangrijk aandachtspunt, omdat de wijze waarop een leerling met zijn belemmeringen omgaat invloed heeft op zijn prestaties.

Gelijkwaardig maar niet gelijk

Gelijkwaardigheid tussen ouders en school komt onder meer tot uitdrukking in de erkenning van het gezamenlijke belang en respect voor elkaars opvattingen. Respect voor elkaars opvattingen betekent dat alle opvattingen gelijke waarde hebben en geen enkele opvatting bij voorbaat de mindere is van een andere. Bij verschillen van opvatting zoeken school en ouders toenadering, luisteren naar elkaar, lichten hun opvattingen en motivatie toe en praten over de consequenties van de verschillen. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid naar elkaar toe te groeien en tot consensus te komen. Dat school en ouders gelijkwaardig zijn, wil overigens niet zeggen dat zij dezelfde rol en dezelfde verantwoordelijkheden hebben. De school heeft de professionele verantwoordelijkheid voor de school als leef- en leergemeenschap. Ouders zijn verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kind. Daar hoort bij dat zij zich verzekeren van de beste onderwijskansen. De school zal over het algemeen het initiatief nemen in de samenwerking met ouders. De school doet dit door expliciet aan ouders duidelijk te maken hoe zij wil samenwerken en op welke momenten.

Belangrijke momenten in de schoolloopbaan van de leerling

Op de volgende momenten hebben school en ouders contact:

- de open dagen voor de schooloriëntatie
- het kennismakingsgesprek na aanmelding
- voorlichtingsavond voor ouders van leerlingen met dyslexie;
- voortgangsbesprekingen
- besprekingen op verzoek van ouders of school vanwege plotseling dalende cijfers of sociaal-emotionele problemen
- signalering van ernstige lees- en/of spellingproblemen bij een leerling
- ondersteuning buiten de klas.

Bijlage 1: procedure signalering dyslexie

Aan het begin van het schooljaar worden er in alle eerste klassen signaleringstesten afgenomen.

1 De stilleestoets "Hoe gevaarlijk is een tekenbeet?"

2 Het dictee "Het wonderlijke weer"

De organisatie wordt verzorgd door de zorgcoördinator en de verwerking/correctie wordt verzorgd door de docenten Nederlands. De interpretatie van de testen vindt plaats door een dyslexiebegeleider volgens vooraf door de orthopedagoog vastgestelde regels. De uitslag is positief, indien er op één of meer onderdelen zwak of zeer zwak is gescoord.

Is de uitslag negatief (geen zorgelijke dyslectische kenmerken) dan volgt geen verdere actie door de school.

Is de uitslag positief (zorgelijke dyslectische kenmerken) dan wordt een standaardbrief naar de ouders verstuurd. Daarna volgt een begeleidingstraject waarbij eerst een Klepel- en Brusafname door dyslexiebegeleider wordt afgenomen en de uitslagen worden door de dyslexiebegeleider in Magister geplaatst. De betreffende leerlingen worden in een kleine begeleidingsgroep geplaatst (max. 12 leerlingen) gedurende een half jaar.

Na de begeleiding van een half jaar worden de signaleringstesten (incl. Klepel en Brus) herhaald door dyslexiebegeleider. De uitslagen gaan naar de orthopedagoog voor interpretatie om nader te bepalen of dyslexieonderzoek nodig is.

Wanneer er geen sprake is van mogelijke dyslexie komt er een notitie in Magister en gaat er een brief naar de ouders. Indien er wel sprake is van mogelijke dyslexie, dan wordt de leerling aangemeld voor dyslexieonderzoek. Er komt een notitie in Magister dat de leerling wordt aangemeld voor een dyslexieonderzoek en er wordt contact opgenomen met de ouders. De leerling krijgt een dyslexieonderzoek afgenomen door een orthopedagoog.

Procedure na het dyslexieonderzoek.

De resultaten (onderzoeksverslag en evt. verklaring) worden door orthopedagoog met de leerling en ouders besproken. Ingeval van dyslexie: *zie bijlage 5: beschrijving van de ondersteuning van dyslectische leerlingen.*

Bijlage 2

Dyslexiekaart

Dyslexie

Naam:

Klas:

Datum afgifte:

Handtekening orthopedagoog:

Handtekening dyslexiecoördinator:

Handtekening leerling:

Handtekening ouders:

Inspanningsverplichting van leerling:

- een effectieve methode kiezen voor woordenschatuitbreiding bij de moderne vreemde talen
- inzet bij de remedial teaching en nakomen van gemaakte afspraken
- studeren met de leesvorm Daisy of KES (werkboeken worden digitaal ingevuld)
- gespreid leren van leerstof voor de talen
- gebruik maken van een agenda om huiswerk en toetsen te plannen

Het recht op het verkrijgen van compenserende faciliteiten vervalt:

- wanneer blijkt dat de leerling er misbruik van maakt
- wanneer de leerling onvoldoende motivatie toont

Compenserende faciliteiten:

- tijdverlenging bij proefwerken, schriftelijke overhoringen en examens
- aanpassing van de normen bij de talen
- gebruik van een tekstverwerker met spellingcontrole
- gebruik van gesproken boeken: leesvorm Daisy/Kurzweil
- pw's en indien mogelijk so's kunnen worden gemaakt met KES

De gegevens op deze dyslexiekaart zijn gebaseerd op de officiële dyslexieverklaring afgegeven door een orthopedagoog / GZ

Bijlage 3

Dyslexiekaart

Dysorthografie

Naam:

Klas:

Datum afgifte:

Handtekening orthopedagoog:

Handtekening dyslexiecoördinator:

Handtekening leerling:

Handtekening ouders:

psycholoog. Deze kaart is alleen geldig op de RSG Ter Apel.

Inspanningsverplichting van leerling:

- een effectieve methode kiezen voor woordenschatuitbreiding bij de moderne vreemde talen
- inzet bij de remedial teaching en nakomen van gemaakte afspraken
- gespreid leren van leerstof voor de talen
- gebruik maken van een agenda om huiswerk en toetsen te plannen

Het recht op het verkrijgen van compenserende faciliteiten vervalt:

- wanneer blijkt dat de leerling er misbruik van maakt
- wanneer de leerling onvoldoende motivatie toont

Compenserende faciliteiten:

- tijdverlenging bij proefwerken, schriftelijke overhoringen en examens
- aanpassing van de normen bij de talen
- gebruik van een tekstverwerker met spellingscontrole
- studeren met de woordvoorspeller van de leesvorm KES

De gegevens op deze dyslexiekaart zijn gebaseerd op de officiële dyslexieverklaring afgegeven door een orthopedagoog / GZ psycholoog. Deze kaart is alleen geldig op de RSG Ter Apel.

Bijlage 4: Toetsing en beoordeling

Niet-examenklassen

- Lever de proefwerken aan in Arial 12.
- Lever de toets in PDF-format of Word-format aan bij de leerling die een laptop gebruikt. PDF is nodig voor de applicatie Kurzweil en Word voor de leesvorm Daisy
- Geef de leerling 20 % extra tijd. Maak bij voorkeur een toets die max. 40 minuten duurt; organisatorisch en logistiek geeft dat de minste rompslomp.
- Hou ook bij luistertoetsen rekening met de dyslectische leerling. De docent kan dat op verschillende manieren doen:
 - a. Bij klassikale afname waar nodig de dvd even stopzetten tijdens de antwoordperiodes.
 - b. De dyslectische leerling op een ander tijdstip de toets met tijdverlenging laten maken.
- Bied eventueel naast schriftelijke toetsing ook de mogelijkheid tot mondelinge toetsing.
- Pas de beoordeling van spelling aan. Geef de aftrekpunten voor spelling met een andere kleur aan.

Voor Engels en Frans: reken slechts de helft van het aantal spelfouten.
Voor Duits en Nederlands: trek op alle onderdelen een vijfde deel van het aantal fouten in de spelling af.

Heeft een leerling bijvoorbeeld 10 fouten, waarvan 4 spelfouten, dan reken je dus $(1/5^{de} \times 4 =) 4/5^{de}$ fout minder = afgerond 1. Dat betekent dat de leerling in dit geval $(10-1=)$ 9 fouten worden aangerekend.

Deze regeling geldt ook voor specifieke spellingstoetsen.
- De docent kan besluiten om de aftrekregeling niet toe te passen, bijvoorbeeld wanneer de leerling de spellingcontrole of woordvoorspeller mag gebruiken.

Examenklassen

Op het Centraal Eindexamen bij Nederlands kan rond tien procent van het maximaal aan te behalen punten afgetrokken worden voor incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik. Dat kan bij Nederlands in het uiteindelijke cijfer (1-10) een aftrek zijn van rond één punt. Laat dat bij Schoolexamens Nederlands nooit meer zijn, tenzij de hele

toets alleen spelling betreft. Zorg in dat geval dat niet meer dan 1 op de 10 toetsen spellingtoetsen zijn.

Bij Engels ligt dat iets anders. Voor het Centraal Examen Engels vmbo-tl/gi kon een leerling 48 punten halen in 2012. Daarvan waren 35 punten voor de leestekst en 13 punten voor de brief. Bij de beoordeling van de brief telde taalgebruik – waaronder spelling – zwaar mee, 8 punten van de 13. Wanneer die 8 punten verspeeld worden, betekent dat 1.6 punt aftrek van het totaalcijfer.

Bij de schoolexamens mag de spellingcontrole alleen aan staan als alle leerlingen spellingcontrole kunnen gebruiken. Tevens vervalt de aftrekgeregeling voor spelfouten. De reden hiervoor is, dat er geen verschil gemaakt mag worden in exameneisen, alleen in de manier waarop de leerling het examen maakt.

Bijlage 5: Beschrijving van de ondersteuning van dyslectische leerlingen

Leerjaar 1/2/3/4/5/6	verantwoordelijk	communicatie
Screenen van dyslectische leerlingen: onderwijskundige rapporten van nwe lln. bestuderen en eventueel contact opnemen met de basisschool.	dyslexiecoördinator	basisscholen teamleider orthopedagoge
Vanaf de aanmelding direct intakegesprekken met ouder(s) en leerling	dyslexiecoördinator	Ouder(s) en leerling, Zorgcoördinator, orthopedagoge, mentor.
Leerlingen met een dyslexie-verklaring krijgen een dyslexiekaart.	orthopedagoog en dyslexiecoördinator	mentor en docenten, Magister
De dyslexiecoördinator maakt een bestellijst voor studieboeken met een voor de leerling geschikte leesvorm	dyslexiecoördinator	Ouders bestellen zelf de boeken via www.dedicon.nl Restitutie vindt plaats via de administratie
Schrijven van een ontwikkelingsperspectief	orthopedagoog en dyslexiecoördinator	Ouder(s) en leerling, mentor, Magister
Blok 1 – PW's maken m.b.v. KES: de hoofdwerkbalk, de werkbalk 'lezen', de werkbalk 'schrijven'.	dyslexiebegeleider	ICT, teamleider Zorg, Ouder(s) en leerling, docenten, Magister
Blok 2 – computerstructuur, Word, woorden leren met en zonder computer, aandacht voor plannen in relatie tot gespreid leren	dyslexiebegeleider	Ouder(s) en leerling, docenten, Magister
Blok 3 – Hoe leren met de leesvorm Daisy/Kurzweil, RALFI, leerstrategieën, leestips, aandacht voor mvt	dyslexiebegeleider	Ouder(s) en leerling
Blok 4 – Mindmappen	dyslexiebegeleider	Ouder(s) en leerling
Na rapportperiode 2 vindt er een evaluatie plaats t.a.v. de dyslexiekaart en wordt deze indien nodig aangepast	orthopedagoog en dyslexiecoördinator	Ouder(s) en leerling, mentor en docenten
Afhankelijk van de hulpvraag kan een specifiek onderdeel in een groep of een individueel traject plaatsvinden	dyslexiebegeleider	Ouder(s) , leerling en Magister
Examenvoorbereiding VMBO-4	dyslexiebegeleider	Ouder(s) , leerling, docenten
Examenvoorbereiding HAVO- 5	dyslexiebegeleider	Ouder(s) , leerling, docenten
Examenvoorbereiding VWO-6	dyslexiebegeleider	Ouder(s) , leerling, docenten

